

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Sociale methodologie, een inleiding tot de werkwijze van de sociale wetenschappen

Zouwen, J. van der

Citation

Zouwen, J. van der. (1976). Boekbespreking van: Sociale methodologie, een inleiding tot de werkwijze van de sociale wetenschappen. *Acta Politica*, 11: 1976(1), 115-116. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451649>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451649>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

bereikt door het passeren van de bureaucratie, zoals in Oakland min of meer geschiedde; evenmin door het stellen van de noodzaak tot coördinatie, want coördinatie is louter een tautologie: 'everybody wants coordination -on his own terms' (p. 134). De beste remedie bestaat in het opheffen van de scheiding van beleid en implementatie in de beleidsvormende fase. P&W stellen de vraag centraal 'how policy might have been improved by making implementation a part of its essential conception' (p. 160). In hoofdstuk VII tenslotte wordt de economische theorie die ten grondslag lag aan het EDA-hulpprogramma aan Oakland gekritiseerd. De gevolgde strategie was te ingewikkeld. De studie wordt afgesloten met 2 bijlagen, o.a. over de betekenis van het begrip implementatie in de sociale wetenschappen. De kracht van de studie is mijns inziens vooral gelegen in het empirische gedeelte. P&W weten in een betrekkelijk kleine ruimte op vaak humoristische wijze de implementatie van het EDA-programma te ontrafelen en ook op belangrijke details inzichtelijk te maken.

Het theoretische gedeelte is van minder kaliber. P&W komen nauwelijks aan het formuleren van een implementatie-theorie toe. De implementatie-beperkingen (vgl. Ronge & Schmieg, Restriktionen politischer Planung) zijn niet samengevoegd in één theoretisch model, zodat hun onderlinge samenhang alsmede het abstractie-niveau waarop zij zijn geformuleerd, onduidelijk blijven. Daardoor doet het totale beeld van beperkingen toch wat chaotisch aan. Naar mijn mening zou men al direct verder kunnen komen door de beperkingen in te delen naar niveau waarop zij werkzaam zijn. Bijvoorbeeld: beperkingen op *beleidsniveau* (het ontbreken van operationele doelen en middelen, interne en externe inconsistenties etcetera); beperkingen op *procesniveau* (het aantal beslissingspunten, de opgetreden vertragen die nieuwe vertragen in de hand werken); beperkingen op *actorniveau* (richting en intensiteit van preferenties etc.). P&W laten helaas ook de vraag liggen, wat men van een beleid en zijn implementatie mag verwachten in een systeem, waarin het succes grotendeels afhangt van de vrijwillige medewerking van de participanten in het veld met ieder hun eigen belangen.

Tenslotte rijzen een aantal interessante methodologische problemen. De auteurs komen er niet geheel uit bij de vraag, in hoeverre de implementatie van het EDA-programma nu mislukt is. Er speelt hier een aantal problemen. Ten eerste, of het onvoldoende succes of mislukking af te meten is aan de doelstellingen van het beleid. Deze worden door de participanten meestal verschillend opgevat. Het probleem is dan: 'When perspectives differ, so also do measures of success' (p. 98). Een eenduidig antwoord is dus onmogelijk. Eenzelfde probleem doet zich voor bij het onderscheid tussen vertraging en mislukking. Ook dit is een kwestie van gezichtspunt. Ten derde geldt, dat er geen eenduidige relatie bestaat tussen de kwaliteit van de implementatie en de beleidsresultaten (vgl. Dror, Public policymaking reexamined, deel II). De oorzaken van het mislukken van een beleid behoeven niet (louter) in de implementatie gezocht te worden, maar kunnen ook liggen op het niveau van het beleid zelf. Tenslotte is er dan nog het probleem dat beleid en implementatie hun eigen grenzen kennen (zie eind vorige alinea).

De studie biedt een goed voorbeeld van een 'case-study' (door P&W bij gebrek aan voldoende literatuur geprefereerd boven een vergelijkende studie). Oakland is als case gekozen, omdat het mislukken van het EDA-programma in Oakland niet 'self-explanatory' is. De vooruitzichten voor het welslagen leken gunstig (voldoende middelen, redelijke mate van overeenstemming tussen de participanten in de beginfase etc.). Terecht wordt van de veronderstelling uitgegaan, dat het zoeken naar

de oorzaken van mislukking van een programma meer theoretisch inzicht in de implementatie-beperkingen zal opleveren, wanneer er een redelijke kans op succes aanwezig is dan wanneer het mislukken vanaf het begin voor de hand ligt. De vraag in hoeverre op basis van deze 'case-study' conclusies mogen worden gegeneraliseerd, blijft voor mij een probleem, waar P&W te licht over denken. De onzekerheid omtrent het algemene karakter van de implementatiebeperkingen is na één case nog niet weggenomen.

De studie van P&W is ondanks alle kritiek geslaagd te noemen. Zij stimuleert zowel theoretici als onderzoekers om zich meer met de implementatie-materie bezig te gaan houden. De belangrijkste les is, dat na het (zelfs optimaal) beslissen over de inhoud van een beleidsprogramma nog een moeizame weg moeten worden afgelegd, die waarschijnlijk mede als gevolg van de nadruk op 'beslissen' ten onrechte in de literatuur is verwaarloosd.

J. A. M. Maarse

H. A. Becker, **Sociale methodologie**, een inleiding tot de werkwijze van de sociale wetenschappen. Meppel (Boom), 1974, -244 p., f 24,50

Dit boek is door de auteur bedoeld als 'een eerste kennismaking met de werkwijze van de sociale wetenschappen, en een uitnodiging tot het op beperkte schaal zelf experimenteren met deze wetenschappen' (5).

Die uitnodiging is niet alleen gericht tot de (a.s.) beoefenaren van deze wetenschappen, maar ook tot diegenen die met hen zullen gaan samenwerken resp. hen opdrachten zullen geven.

Het inleidende, eerste hoofdstuk behandelt o.m. het specifieke karakter van wetenschappelijk kennen (toetsend en abstraherend), kenmerken en indeling van de diverse wetenschappen i.h.b. sociale wetenschappen, en de rol van de methodologie. In de beide volgende hoofdstukken wordt 'een model van het sociaal-wetenschappelijk kennen' beschreven, waarbij vier fasen worden onderscheiden: voorbereiding, materiaalverzameling, analyse en resultateninpassing.

Tot de voorbereidingsfase behoort de keuze van doelstelling, probleemstelling en benadering, het definiëren van begrippen en het vormen van hypothesen. Aan elk van deze werkzaamheden wordt een paragraaf gewijd. De tweede fase behoeft niet besproken te worden omdat deze fase naar het oordeel van de schrijver 'geen methodologisch relevante aspecten' vertoont. De derde fase, die van de analyse, krijgt weer — summier — aandacht; in afzonderlijke paragrafen wordt ingegaan op het maken van indelingen, het opsporen van verbanden en systemen en het construeren van modellen en theorieën.

De vierde fase, de resultaten-inpassing, wordt in dit hoofdstuk in één bladzijde besproken, maar op deze kwestie wordt later weer teruggekomen.

Hoofdstuk 4 is gewijd aan de diverse vormen van kennen (in de betekenis van: kennis verwerven) welke in de (sociale) wetenschappen gehanteerd worden: naast het empirisch kennen (met zijn diverse onderzoekstypen: explorerend, beschrijvend en toetsend onderzoek) is er het discursief kennen, een vorm van 'beredenerend kennen' gebaseerd op de op dit moment aanwezige wetenschappelijke kennis over het betrokken probleem. Bij de ontsluiting van een wetenschappelijk en/of maatschappelijk probleemgebied dienen beide vormen van kennen, in een wisselende verhouding in een 'strategie' te zijn opgenomen.

In hoofdstuk vijf wordt kort ingegaan op een aantal topics uit de methodologie en de wetenschapstheorie, zoals de relatie tussen feiten en waarden, beeld en werkelijkheid, oorzaak en gevolg, wet en theorie. De ontwikkelingen in het sociaal-wetenschappelijk kennen met zijn empirisch-analytische hoofdstroom en zijn methodologische- (bijv. fenomenologische) en maatschappij-beschouwelijke nevenstromen (bijv. neo-marxisme) worden behandeld in hoofdstuk 6. In hoofdstuk 7 wordt de interactie tussen 'kennen, oordelen en handelen in het sociale vlak' besproken waarbij m.n. ingegaan wordt op de diverse vormen van wetenschapstoepassing en wetenschapsgebruik en de rol(len) die sociale wetenschappers daarbij vervullen. Het laatste hoofdstuk handelt over de maatschappelijke-, wetenschappelijke- en praktische verantwoordelijkheden van de sociale wetenschapper.

Vier beschrijvingen van gedaan onderzoek (cases), een lijst met definities, een geselecteerde literatuurlijst en registers besluiten dit boek.

In dit boek komen drie uitgangspunten van de schrijver duidelijk tot uitdrukking: 1 – Naast het 'empirisch kennen' (dat om nieuw onderzoek vraagt) heeft het 'discursieve kennen' een legitieme en belangrijke plaats in de beoefening van de sociale wetenschappen. Het is dan ook onjuist om zich in een inleiding tot de methodologie, alleen tot de methodologie van het (toetsend) onderzoek te beperken.

2 – Voorts: 'dat een introductie tot een sociale wetenschap slechts een zeer summiere inleiding tot methodologische zaken dient te bevatten' (34) en tenslotte dat 3 – 'methodologische kennis en methodologisch inzicht het beste zijn te verwerven in een mengverhouding van 'leren' en 'doen', waarbij op elke tijdseenheid leren tenminste drie tijdseenheden van zelfwerkzaamheid volgen'.

Deze drie uitgangspunten leiden ertoe dat Becker's boek geen 'doorsnee' methodologie-inleiding is geworden: er komen onderwerpen in voor die men in de inleidingen van De Groot, Kruyer, Swanborn, Verduyze e.a. niet tegenkomt.

Anderzijds leidt het tweede uitgangspunt ertoe dat de zojuist genoemde boeken bepaald niet overbodig worden; daarvoor is Becker's behandeling van methodologische vraagstukken veel te summier.

Het derde uitgangspunt concretiseert de schrijver in een verzameling bijzonder belangwekkende opgaven die elk hoofdstuk afsluiten.

Het zijn opgaven, niet in de zin van 'sommen', maar in de betekenis van opdrachten aan de student. Willen deze opdrachten hun functie vervullen, nl. methodologisch inzicht bieden, dan lijkt mij een hooggekwalificeerde begeleiding een 'must'. Zoals zoveel leerboeken is dit boek 'ontstaan uit teksten van hoor- en werkcolleges voor studenten in de sociologie'. Of andere docenten met dit boek even goed uit de voeten zullen kunnen als de schrijver, is voor een recensent niet te voorspellen. Maar noch de omvang, noch de prijs van dit leerboek verhinderen andere docenten om zelf hun oordeel te vellen.

J. van der Zouwen

Mr. L. E. M. Klinkers, **Openbaarheid van bestuur**, 's-Gravenhage, VUGA-Boekerij, 1974, 188 p.

In zijn boek 'Openbaarheid van bestuur' probeert L. E. M. Klinkers aan te tonen 'dat juist in die openbaarheid een middel is te vinden tot versterking van de relatie tussen overheid en burger en dientengevolge tot overbrugging van de kloof tussen beide'. Dit laatste wil overigens niet zeggen dat hij het betrachten van openbaar-

heid van bestuur beschouwt als een panacee voor de opheffing van alle spanningen. Het heeft meer de functie van een vergrootglas, waardoorheen de burger en de overheid, elk aan één kant, naar elkaar kunnen kijken en dan kunnen zien wat eerst niet zichtbaar was.

Klinkers' onderzoek is gericht op het openbaarheidsvraagstuk, uitsluitend in relatie tot de bestuurlijke verhoudingen in Nederland. Een vergelijking met openbaarheidsstelsels zoals gevestigd in de Scandinavische landen, Engeland en Amerika, is buiten de orde gelaten, omdat zulks een studie op zich vergt. In zijn beschouwingen betreft de auteur niet alleen het begrip openbaarheid, maar ook de begrippen openheid en recht op informatie. Hij beziet de relatie tussen overheid en burger bij dit alles niet strikt juridisch, maar tevens zoveel mogelijk bestuurskundig.

Het eerste hoofdstuk bevat een onderzoek naar de juridische aspecten van openbaarheid van bestuur en mondt uit in een plaatsbepaling van dat begrip in de sfeer van het recht. Onder openbaarheid van bestuur verstaat de schrijver de op regels van positief recht gebaseerde feitelijke toestand, waarin een ieder kennis kan nemen van het besluitvormingsproces in het openbaar bestuur. Hij behandelt uitvoerig de vraag waarom er openbaarheid van bestuur moet zijn en tracht aannemelijk te maken, dat het openbaarheidsbeginsel beschouwd moet worden als een rechtsbeginsel binnen het geheel van de grondrechten, en meer in het bijzonder een onmisbare voorwaarde is bij het uitoefenen van het recht van vereniging en vergadering en de vrijheid van drukpers. Hij vindt het om verschillende redenen gewenst, dat het openbaarheidsbeginsel uitdrukkelijk in artikel 7 van de Grondwet wordt opgenomen.

In het tweede hoofdstuk komen de bestuurskundige aspecten van openbaarheid aan de orde. Klinkers bepleit hier openbaarheid en openheid met het oog op het belang van meer inzicht in de overheidsorganisatie, uit hoofde van dreigende technokratie (die centraliserend werkt), en omdat inzicht is vereist in de bestuursprocessen en de daaruit voortvloeiende maatschappijstructuur op langere termijn. Hij besteedt daarbij vooral aandacht aan het non-contentieuze administratieve proces, waarbij de burger aan het begin en aan het eind van dat proces staat, maar niet kan waarnemen wat zich tijdens dat proces afspeelt, en aan wat hij aanduidt als het non-consciëntieuze administratieve proces, een proces waarin de overheid beleid voorbereidt, zonder dat de burgers daarvan op de hoogte zijn. Het openbreken van dit proces acht Klinkers van het grootste belang. Van de argumenten tegen openbaarheid behandelt de auteur vooral het streven naar efficiency. De premisse dat openbaarheid schadelijk is voor de efficiency in het openbaar bestuur vindt hij zeer aanvechtbaar.

Het doel van hoofdstuk 3 is na te gaan, met behulp van de criteria uit het vorige hoofdstuk, of men van een open mentaliteit kan spreken bij Thorbecke en de recente kabinetten-De Jong en -Biesheuvel. Bij het toetsen van de opvattingen en daden van de kabinetten-De Jong en -Biesheuvel blijkt dat deze – en van beide in het bijzonder het laatste – niet aan de criteria hebben voldaan.

Hoofdstuk 4 beschrijft de relatie tussen openbaarheid en ambtenaar. De ambtenaar immers is het, die inhoud moet geven aan de feitelijke toestand van openbaarheid. Klinkers stelt in dit verband onder meer dat, terwijl de vrijheid van de ambtenaar de ontwikkeling tot openheid niet zal belemmeren en zijn gelijkheid hem tot openheid zal stimuleren, het besef van zijn externe verantwoordelijkheid hem ertoe zal dwingen, open te zijn.

Het slothoofdstuk gaat dan in het bijzonder over de operationalisering van de